

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง "การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานบริเวณอำเภอ สองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ว่า การสร้างถนนสาย จันทบุรี-สระแก้ว ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่บริเวณอำเภอสองข้างถนนสายนี้ ในด้านการ ใช้ที่ดินทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เดิม ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าตามธรรมชาติ เป็นพื้นที่ทำการ เกษตรกรรม พื้นที่ปลูกพืชไร่ เป็นการไ้ที่ดินที่เกิดจากการบุกรุกทำลายป่ามากที่สุด การ เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจะ เกิดขึ้นควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของประชากรซึ่งมาจากการย้ายถิ่น จากต่างจังหวัด เป็นส่วนใหญ่ ระบบชุมชนที่เกิดขึ้นนี้ โครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนที่มีขนาด ความเป็นศูนย์กลางใหญ่จะมีความผูกพันและต้องอาศัยถนนสายนี้มากกว่าชุมชนที่มีขนาดความ ความเป็นศูนย์กลางเล็กกว่า ในขณะที่เดียวกันการสร้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ก็มีผลกระทบต่อ ชุมชน เดิมคือ บางชุมชนจะลดบทบาทและหน้าที่ แต่บางชุมชนจะมีลักษณะตรงกันข้าม

การสร้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วผ่านเข้าไปในพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอซึ่งแต่ละ อำเภอมีระยะทางของถนนและพื้นที่อำเภออยู่ห่างจากถนนด้วยรัศมีไม่เท่ากัน ประกอบ ด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ ของพื้นที่แต่ละอำเภอจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ เช่น ลักษณะภูมิ- ประเทศ ลักษณะคุณภาพดิน ฯลฯ มีผลทำให้พื้นที่ที่อยู่ในรัศมีที่ใกล้กับถนนมากที่สุด และมี สภาพทางภูมิศาสตร์เอื้ออำนวย พื้นที่นี้ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว จากการไหลบ่าของประชากรจากที่ต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดชุมชนใหม่ขึ้น ซึ่งมีผลต่อการขยาย ตัวทาง เศรษฐกิจของแต่ละอำเภอ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปในภูมิภาคย่อมมีแนว โน้ม เกิดการ เปลี่ยนแปลง เช่นกัน

1. แนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรบริเวณอำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว

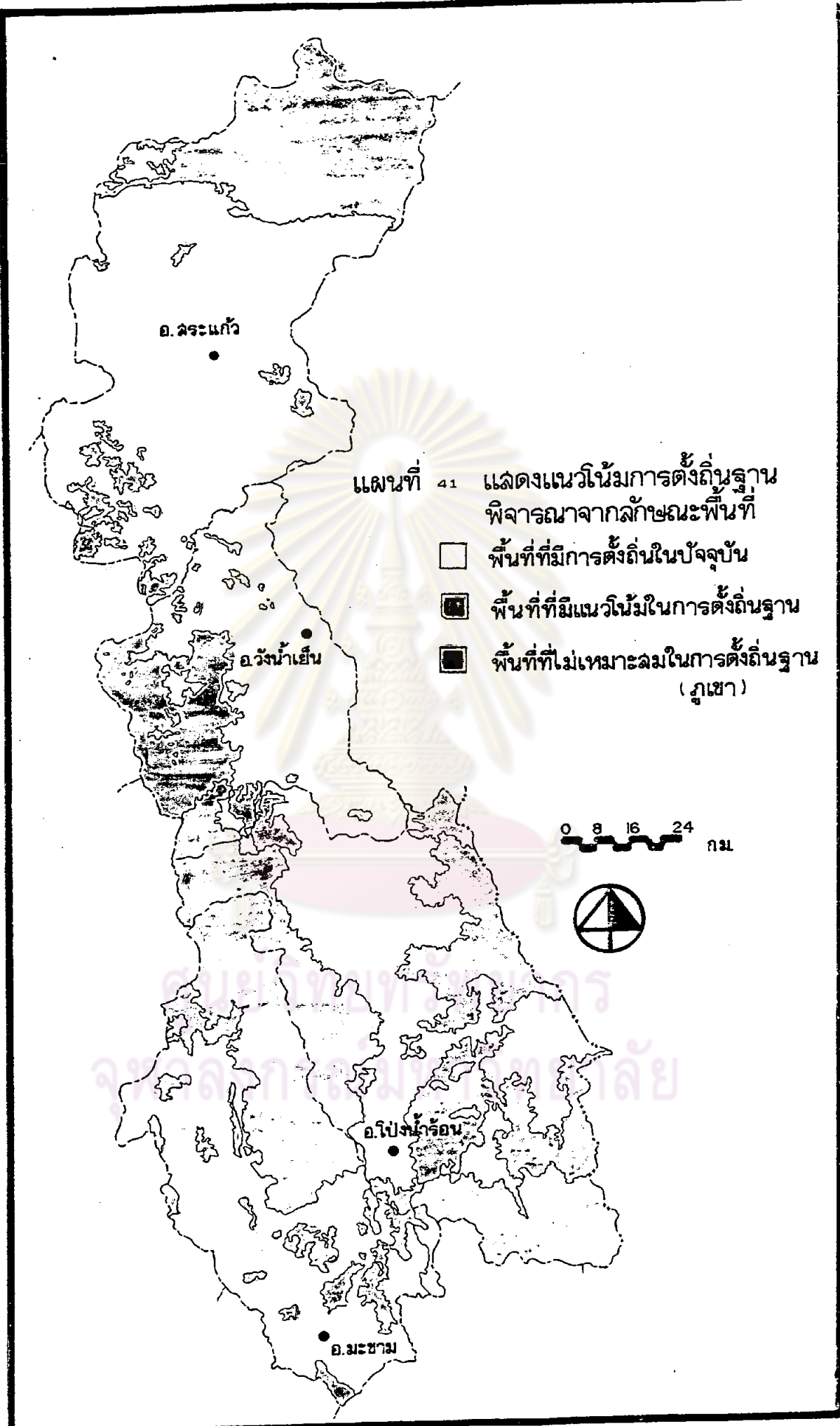
ผลจากการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อคาดคะเนแนว โน้มการตั้งถิ่นฐานบริเวณอำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วในอนาคต ถนนสาย

จันทบุรี-สระแก้วนับ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ประกอบในการคาดคะเน ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะพื้นที่ ระบบชุมชน และประชากร

1.1 แนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรพิจารณาจากลักษณะพื้นที่

ลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณ 4 อำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ปี 2524 มีบริเวณการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ เท่ากับร้อยละ 65.62 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนที่เหลือร้อยละ 34.38 ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ป่า ทั้งนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมซึ่งจะเกิดขึ้นควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของประชากร ทิศทางของการขยายพื้นที่ทำการเกษตรกรรมนี้จะขยายไปตามทิศทางของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานและมีอุปสรรคขัดขวางน้อยที่สุด

จากแผนที่แสดงลักษณะการใช้ที่ดินและแผนที่แสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณ อำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วปี 2524 ปรากฏว่า อำเภอสระแก้ว อำเภอโป่งน้ำร้อน และอำเภอมะขาม ทั้ง 3 อำเภอ จะมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่มาก แต่พื้นที่ป่าเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรมได้ เนื่องจากข้อจำกัดจากลักษณะภูมิประเทศ ได้แก่ พื้นที่ป่าในอำเภอสระแก้วบริเวณตอนบนของพื้นที่ตำบลโคกปี่ฆ้อง ตำบลบ้านแก้ง และตำบลท่าแยก พื้นที่ป่าบริเวณนี้คือแนวเทือกเขาบรรทัดซึ่งขวางกั้นพื้นที่ตามแนวตะวันออก-ตะวันตกทางตอนบนของอำเภอสระแก้ว บริเวณพื้นที่ป่าซึ่งเป็นเทือกเขาสูงตามแนวเหนือ-ใต้ บริเวณพรมแดนติดต่อกันระหว่างอำเภอมะขามและอำเภอโป่งน้ำร้อน ซึ่งได้แก่พื้นที่ป่าและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขาสอยดาว และอุทยานแห่งชาติ เขาคิชฌกูฏ พื้นที่ป่าเหล่านี้ที่อยู่ในอำเภอมะขามคือพื้นที่ส่วนใหญ่ทางด้านตะวันออกของตำบลตะเคียนทอง ตำบลฉนวน และตำบลหลวง และพื้นที่ทางด้านตะวันตกของตำบลทรายขาวและตำบลทับไทรในอำเภอโป่งน้ำร้อน ดังนั้นพื้นที่ที่มีแนวโน้มขยายการตั้งถิ่นฐานคือพื้นที่บริเวณต่าง ๆ เหล่านี้คือ พื้นที่ป่าดิบและป่าโปร่งที่เหลืออยู่ทั้งหมดทางตอนใต้อำเภอสระแก้ว พื้นที่ป่าดิบทั้งหมดทางซีกตะวันตกของกิ่งอำเภอวังน้ำเย็น พื้นที่ป่าโปร่งทั้งหมดในอำเภอโป่งน้ำร้อนและอำเภอมะขาม และพื้นที่ป่าโปร่งซึ่งยังปะปนกับพื้นที่ปลูกพืชไร่ซึ่งกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ เพียงเล็กน้อยใกล้เคียงกับพื้นที่ป่าดิบในอำเภอสระแก้ว กิ่งอำเภอวังน้ำเย็น และอำเภอมะขาม แต่สำหรับ

แผนที่ 41

แสดงแนวโน้มการตั้งถิ่นฐาน
พิจารณาจากลักษณะพื้นที่

- พื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นในปัจจุบัน
- ▨ พื้นที่ที่มีแนวโน้มในการตั้งถิ่นฐาน
- พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน (ภูเขา)

0 8 16 24 กม

ศูนย์วิจัยพืชสวน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อ.ระแก้ว

อ.วังน้ำเย็น

อ.โป่งน้ำร้อน

อ.มะขาม

อำเภอโป่งน้ำร้อนพื้นที่ป่าโปร่งซึ่งปะปนกับพืชไร่มีบริ เวณกว้างตามแนวพรมแดนติดต่อกับ ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย รวมพื้นที่ประมาณร้อยละ 17 ของพื้นที่อำเภอ ดังนั้นอำเภอ โป่งน้ำร้อนจึง เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ซึ่งมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กิ่งอำเภอวังน้ำเย็น อำเภอสระแก้ว และอำเภอมะขามตามลำดับ (แผนที่ 40)

1.2 แนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรพิจารณาจากระบบชุมชน

จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ ในระยะแรก ๆ พื้นที่ทั้ง 4 อำเภอมีหมู่บ้านกระจายอยู่อย่างเบาบาง โดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งจัดตั้ง เป็นกิ่งอำเภอวังน้ำเย็นใน เวลาต่อมานั้นแทบไม่ปรากฏตั้งถิ่นฐานของ ประชากร การกระจายตัวของหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอโป่งน้ำร้อนก็เบาบาง เช่นกัน หมู่บ้าน ในอำเภอมะขามส่วนใหญ่กระจายตามสองฝั่งคลองด้านตะวันตกเฉียงใต้ สำหรับอำเภอ สระแก้วหมู่บ้านจะกระจายตัวหนาแน่นกว่าอำเภออื่น ๆ ทางตอนกลางของพื้นที่บริเวณรอบ ๆ ทางรถไฟขนานกับถนนสุวรรณศร และบริเวณสองฝั่งคลองใกล้เคียง แต่หลังจากการสร้าง ถนนสายจันทบุรี-สระแก้วแล้วรูปแบบการขยายตัวของชุมชนจะ เปลี่ยนแปลงไปจาก เดิมซึ่งหมู่บ้านมักตั้งอยู่ริมสองฝั่งคลอง แต่หมู่บ้านหรือชุมชนจะมีทิศทางการขยายตัวไปตามสองฟากถนนใน เบื้องต้น และ เริ่มขยายตัวลึกเข้าไปในพื้นที่ถ้าหากไม่พบอุปสรรคกีดขวาง โดยเฉพาะจากลักษณะ ภูมิประเทศ ดังนั้นแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรในบริเวณต่าง ๆ ของพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ เมื่อพิจารณาจากระบบชุมชนจึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากร เมื่อพิจารณาจากลักษณะพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่บริเวณที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานประชากร เมื่อ พิจารณาจากลักษณะพื้นที่จะมีการกระจายตัวของหมู่บ้านเบาบางในอำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอ สระแก้ว อำเภอ มะขาม และกิ่งอำเภอวังน้ำเย็นไม่ปรากฏหมู่บ้านในบริเวณดังกล่าว แนว โนม์ของลักษณะการกระจายตัวของชุมชนหรือหมู่บ้าน เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกันภายใน แต่ละอำเภอคือ หมู่บ้านหรือชุมชนที่มีแนวโน้มจะ เกิดขึ้นในพื้นที่กิ่งอำเภอวังน้ำเย็นและอำเภอ สระแก้วจะมีการกระจายตัวหนาแน่นกว่าหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีแนวโน้มจะ เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอ โป่งน้ำร้อนและอำเภอ มะขาม ความแตกต่างนี้เกิดขึ้น เนื่องจากพื้นที่ที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐาน ของอำเภอโป่งน้ำร้อนและอำเภอ มะขามมีข้อจำกัดบางประการคือ ลักษณะพื้นที่บริเวณที่มีแนว

โน้มนำการตั้งถิ่นฐานของอำเภอโป่งน้ำร้อน แม้จะสามารถใช้เป็นที่ทำการ เกษตรกรรมได้ แต่พื้นที่มีความราบเรียบน้อยกว่าพื้นที่ของกิ่งอำเภอวังน้ำเย็น ความอุดมสมบูรณ์ของดินมีน้อยกว่า นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่น ๆ มากกระทบโดยเฉพาะ เป็นพื้นที่ติดกับชายแดนที่มีภูมิเหตุการณ์ที่ทำให้ไม่ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนอำเภอมะขามนั้นความเหมาะสมจากการใช้ที่ดินคือการปลูกไม้ผล-ไม้ยืนต้น หมู่บ้านหรือชุมชนที่เกิดจากการใช้ที่ดินประเภทนี้จะมีที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนห่างไกลกว่าชุมชนที่เกิดจากการใช้ที่ดินประเภทไร่หรือนาข้าว จากการที่สภาพการกระจายตัวของหมู่บ้านในอำเภอมะขามเมื่อปี 2524 ค่อนข้างห่างไกลกว่าอำเภออื่น ๆ อยู่มาก ดังนั้นจึงมีแนวโน้มการขยายตัวของหมู่บ้านหรือชุมชนอย่างช้า ๆ

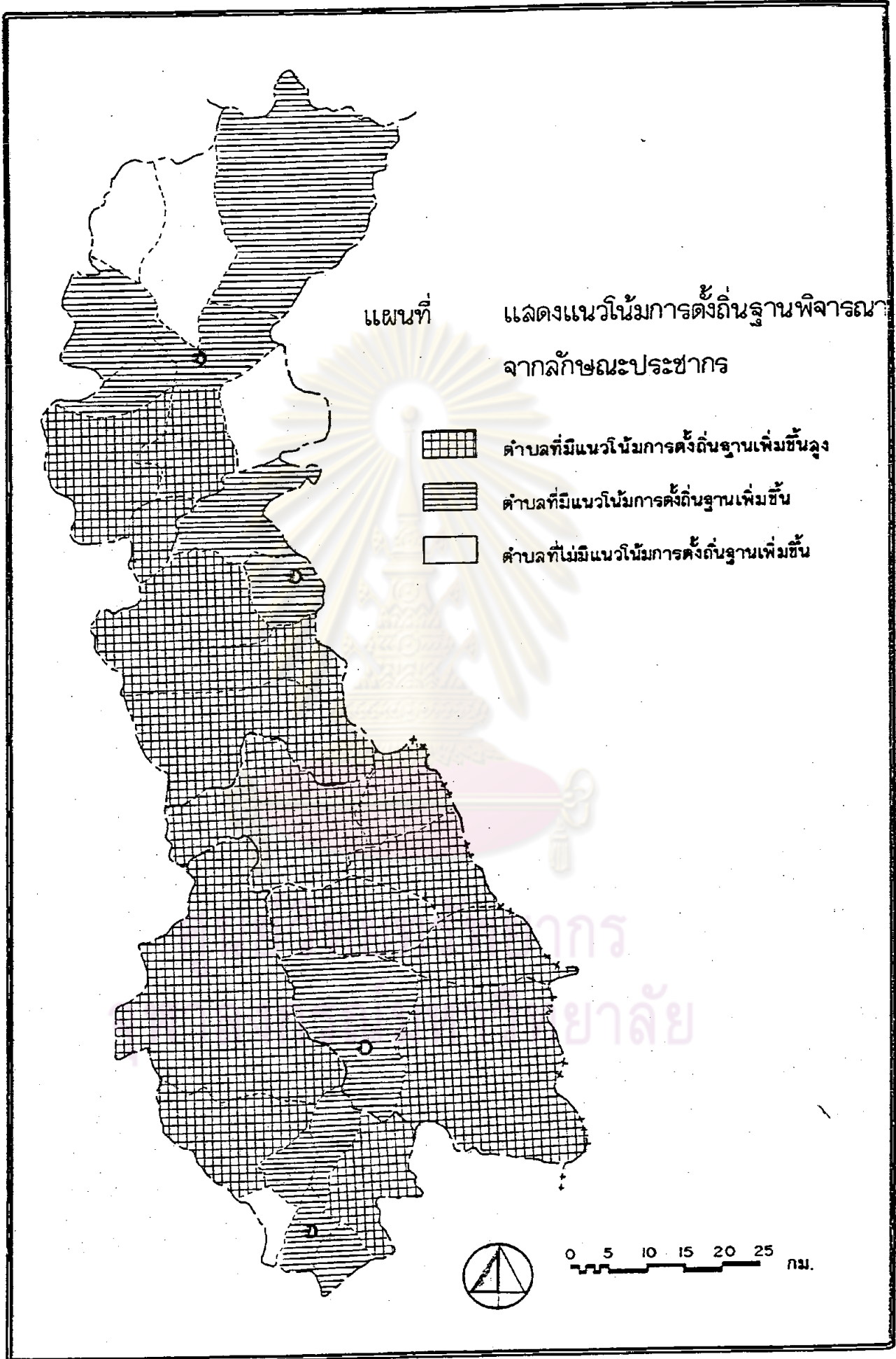
แนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากร เมื่อพิจารณาจากการกระจายของหมู่บ้านหรือชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะพื้นที่ที่จะมีผลทำให้เกิดชุมชนขึ้นใหม่ในรูปแบบของหมู่บ้าน เกษตรกรรมขนาดเล็กซึ่งตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากถนนสายหลัก แต่สำหรับพื้นที่บริเวณสองฟากถนนสายหลักคือถนนสายจันทบุรี-สระแก้วจะมีหมู่บ้านและชุมชนหนาแน่นคือสุขาภิบาลกระจายอยู่ตลอดสองฟากถนน โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงถนนที่ผ่านตอนกลางของพื้นที่อำเภอโป่งน้ำร้อนถึงอำเภอสระแก้ว บริเวณสองฟากถนนจะมีหมู่บ้านและชุมชนกระจายตัวค่อนข้างหนาแน่นโดยตลอด ดังนั้นรูปแบบของชุมชนหนาแน่นที่เกิดขึ้นจนมีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบเกณฑ์การจัดตั้งสุขาภิบาลนั้น จะตั้งอยู่เฉพาะตามแนวสองฟากถนน เพื่อเป็นศูนย์กลางการให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ชุมชนหนาแน่นหรือสุขาภิบาลไม่มีแนวโน้มเกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอมะขามและพื้นที่ตอนล่างของอำเภอโป่งน้ำร้อน เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของประชากรในบริเวณดังกล่าวจะเกิดขึ้นน้อย จึงไม่ต้องการชุมชนหนาแน่นที่จะเป็นศูนย์กลางการให้บริการต่าง ๆ นอกจากนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังมีที่ตั้งซึ่งสะดวกต่อการไปใช้ศูนย์กลางการให้บริการต่าง ๆ ขนาดใหญ่ที่สุดคือเทศบาลเมืองจันทบุรี แต่พื้นที่สองฟากถนนตั้งแต่ช่วงที่ถนนผ่านตอนกลางพื้นที่อำเภอโป่งน้ำร้อนจะมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้น แต่ลักษณะแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เพิ่มขึ้นนี้ส่วนใหญ่จะไม่เกิดหมู่บ้านหรือชุมชนขึ้นใหม่ แต่จะเป็นการขยายขนาดของหมู่บ้านหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่มีอยู่แล้วให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นนี้มีแนวโน้มตั้งอยู่บริเวณสองฟากถนนระหว่างสุขาภิบาลทรายขาวกับสุขาภิบาลวังน้ำเย็น และระหว่างสุขาภิบาลวังน้ำเย็นกับสุขาภิบาลสระแก้วชุมชนหนาแน่นที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการให้บริการแก่ชุมชน เกษตรกรรมขนาดเล็กที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นทั่วไปในพื้นที่

อยู่ลึกเข้าไปจากถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ชุมชนขนาดเล็กดังกล่าวสามารถเดินทางมาใช้บริการยังศูนย์กลางดังกล่าวได้สะดวกกว่าการเดินทางไปใช้บริการที่สาขาวิทยาลัยหรือสาขาวิทยาลัยวิงน้ำเย็นที่มีระยะทางไกลกว่า สภาพการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน บริเวณชุมชนที่มีศักยภาพ เป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นได้แก่ ชุมชนบ้านวังสมบูรณ์ซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างสาขาวิทยาลัยวิงน้ำเย็นกับสาขาวิทยาลัยสระแก้ว และชุมชนบ้านเขาฉกรรจ์ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างสาขาวิทยาลัยวิงน้ำเย็นกับสาขาวิทยาลัยสระแก้ว แม้ว่าจะมีแนวโน้มเกิดชุมชนที่เป็นศูนย์กลางขึ้นใหม่ก็ตาม แต่บริเวณชุมชนหนาแน่นที่มีอยู่ถึงสาขาวิทยาลัยทั้ง 5 สาขาวิทยาลัย สาขาวิทยาลัยส่วนใหญ่โดยเฉพาะสาขาวิทยาลัยสระแก้ว สาขาวิทยาลัยวิงน้ำเย็น และสาขาวิทยาลัยทรายขาว คาดว่ายังมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับศูนย์กลางเหล่านี้ยังมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้นซึ่งจะทำให้สาขาวิทยาลัยเหล่านี้ยังคงมีขนาดความเป็นศูนย์กลางและบทบาท เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ

1.3 แนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรพิจารณาจากประชากร

การย้ายถิ่นของประชากร เป็นข้อมูลที่จะบอกถึงแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรได้เป็นอย่างดี การย้ายถิ่นสุทธิที่เกิดขึ้นยิ่งมากเท่าใดแสดงว่ามีการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น การย้ายถิ่นของประชากรในอดีตที่มีการย้ายถิ่นสุทธิเกิดขึ้นสูงมากในบริเวณที่มีการจัดตั้งสาขาวิทยาลัยทรายขาวและสาขาวิทยาลัยวิงน้ำเย็นในเวลาต่อมา เป็นสิ่งยืนยันได้ดี

ภายในทุก ๆ อำเภอบริเวณสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วจะมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากแต่ละอำเภอมีข้อมูลประชากรเด่นชัดจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจากการย้ายถิ่นสุทธิ ทั้งอำเภอวิงน้ำเย็นและอำเภอโป่งน้ำร้อน จะมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มมากขึ้นกว่าอำเภออื่น ๆ รองลงมาคือ อำเภอสระแก้ว ส่วนอำเภอมะขามจะมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้นน้อยกว่า 3 อำเภอแรกอยู่มาก ทั้งนี้เพราะจากข้อมูลการย้ายถิ่นของประชากร (ตารางที่ 5.10) จะแสดงถึงลักษณะการย้ายถิ่นสุทธิของประชากรที่จะทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นในลักษณะดังกล่าวข้างต้น สำหรับพื้นที่ภายในแต่ละอำเภอ บริเวณที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้นจะเป็นบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่บริเวณที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เพิ่มขึ้น

จากการพิจารณาจากลักษณะพื้นที่และระบบชุมชน เนื่องจากจำนวนประชากรย้ายถิ่นสุทธิที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ มีดังนี้ (ตารางที่ 5.10)

- อำเภอสระแก้ว ได้แก่ ตำบลเขาฉกรรจ์
- กิ่งอำเภอวังน้ำเย็น ได้แก่ ตำบลวังสมบูรณ์ และตำบลตาหลังใน
- อำเภอโป่งน้ำร้อน ได้แก่ ตำบลทรายขาว และตำบลหนองตาคง
- อำเภอมะขาม ได้แก่ ตำบลตะเคียนทอง และตำบลหลวง

จากการพิจารณาแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรทั้ง 4 อำเภอจะมีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานประชากรเพิ่มขึ้น ถนนสายจันทบุรี-สระแก้วจะเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีความสำคัญที่สุดต่อแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะพิจารณาจากลักษณะพื้นที่ระบบชุมชน หรือการย้ายถิ่นของประชากรก็ตาม จากการใช้ปัจจัยดังกล่าวทั้ง 3 ประการพิจารณาพื้นที่ที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้นจะได้บริเวณที่มีแนวโน้มการตั้งถิ่นฐานของประชากรเพิ่มขึ้นใกล้เคียงกันทั้ง 3 ปัจจัยดังกล่าว

2. ปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและระบบชุมชน

การสร้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ที่ถนนตัดผ่านทั้ง 4 อำเภอคือ อำเภอมะขาม อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอวังน้ำเย็น และอำเภอสระแก้ว จากเดิมเป็นพื้นที่ป่า เปลี่ยนแปลง เป็นพื้นที่ทำการ เกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจะเกิดขึ้นควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของประชากร ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการสร้างถนนสายนี้โดยเฉพาะการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานของประชากร ทำให้เกิดผลดีเป็นส่วนใหญ่ในการนำความเจริญมาสู่พื้นที่ โดยเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจจากการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรกรรมและการขยายตัวของชุมชน การเข้าถึงพื้นที่ได้มากขึ้นจากการขยายโครงข่ายของถนน ขณะเดียวกันก็มีผลเสียเกิดขึ้นทางด้านการใช้ที่ดิน เมื่อดำเนินถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น สมรรถนะที่ดิน สภาพทางนิเวศวิทยา ภาวะตลาดของพืชเศรษฐกิจบางชนิด ฯลฯ นอกจากนั้นจากระบบชุมชนที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะเกิดชุมชนหนาแน่นขึ้นใหม่หลายชุมชนซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ในการ เป็นศูนย์กลางการให้บริการต่าง ๆ แก่ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ แต่ชุมชนหนาแน่นเหล่านี้ตั้งอยู่ เฉพาะตลอดบริ เวณสองฟากถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว เท่านั้น ทำให้ชุมชนขนาด

เล็กซึ่งกระจายตัวอยู่ลึก เข้าไปในพื้นที่ที่มีโอกาสน้อยกว่าในการได้รับบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า การศึกษา บริการสาธารณสุขและอนามัย ฯลฯ นอกจากนั้นการอยู่ลึกเข้าไปจากถนนสายหลักยังก่อให้เกิดการ เสียเปรียบเชิง เศรษฐกิจในการผลิต เนื่องจากต้นทุนการขนส่งจะ เสียค่าใช้จ่ายมากกว่า

จากสภาพการ เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินควบคู่กันกับการ เกิดชุมชนขึ้นใหม่และการขยายตัวของชุมชนที่มีอยู่แล้ว สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นดังนี้คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินของ เกษตรกร พื้นที่ทำการ เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นแทบทั้งหมดมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ทำให้เกิดการจับจองพื้นที่ป่าอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีผลต่อ เนื่องหลายประการ เช่น การ เกิดคดีอาชญากรรม เนื่องจากการแย่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน ความไม่มั่นใจของ เกษตรกร เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมายทำให้ไม่มีกำลังใจในการผลิต ผลผลิตที่ได้รับจะต่ำ ดินจะ เสื่อมโทรมเร็ว เนื่องจากขาดการบำรุงรักษาที่ดีพอในกรณีที่เป็นผู้ เช่าที่ดิน
2. ปัญหาจากภัยธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจะเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่อย่างกว้างขวาง พืชไร่จะเป็นการกลีกรรรมที่ต้อง เผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติจากการระบาดของศัตรูพืช โดยเฉพาะจากด้กแตน
3. ทำให้เกิดความไม่มั่นคงขึ้นในระบบ เศรษฐกิจ เนื่องจากพื้นที่แต่ละอำเภอ จะมีการ เกษตรกรรมที่ขึ้นอยู่กับพืชสำคัญเพียงชนิดเดียวหรือสองชนิดเท่านั้น เช่น พืชที่เป็นฐาน เศรษฐกิจของอำเภอวังน้ำเย็นคือข้าวโพด ข้าวและมันสำปะหลังเป็นฐาน เศรษฐกิจของอำเภอสระแก้ว ฯลฯ การที่มีพืชที่เป็นฐาน เศรษฐกิจน้อยชนิด เช่นนั้นนอกจากจะ เสี่ยงต่อการได้รับความเสียหายจากศัตรูพืชแล้ว ยังได้รับผลกระทบต่อภาวะผันผวนจากภาวะราคาลดลงของพืชแต่ละชนิดได้ง่าย ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบ เศรษฐกิจทั้งระบบได้
4. ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองงบประมาณค่าใช้จ่าย เนื่องจากชุมชนจะขยายตัวไปอย่างไม่มีขอบเขต จากการไหลบ่าของประชากร ทำให้ยากลำบากต่อการจัดการปกครองจากความห่างไกลของแต่ละชุมชนทำให้การจัดการบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างยากลำบากและไม่ทั่วถึง

3. แนวทางแก้ไขปัญหา

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงระบบชุมชนนั้นมาจากการขาดการวางแผนการจัดการรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมและขาดมาตรการในการควบคุมการรองรับการขยายตัวจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินก่อนที่จะสร้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ดังนั้น เมื่อถนนสายนี้สร้างเสร็จจึงไม่สามารถสกัดกั้นการไหลบ่าของประชากรเข้ามาในพื้นที่ได้ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้มีแนวทางในการแก้ปัญหา ดังนี้คือ

1. มาตรการช่วย เหลือให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิในที่ดินที่เกิดจากบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งมีสภาพ เป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำแล้วยังทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคมส่วนรวมโดยภาวะผู้เช่าที่ดินจะลดลงหรือหมดไป เกษตรกรจะมีความมั่นใจต่อการ เป็นเจ้าของที่ดินทำให้ผลผลิตที่ได้รับ เพิ่มขึ้น

2. มาตรการในการป้องกันภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะจากภาวะการระบาดของศัตรูพืชนั้น เมื่อมีการระบาดของศัตรูพืชเกิดขึ้นแล้ว การกำจัดศัตรูพืชให้หมดไปโดยสิ้นเชิงนั้นต้องอาศัยการกำจัดที่ครบวงจร เท่านั้น คือจะต้องกำจัดตั้งแต่แหล่งกำเนิดและป้องกันการขยายวงจรกิจของศัตรูพืช

3. ความมั่นคงของระบบ เศรษฐกิจจะ เกิดขึ้นได้โดยการไม่ปล่อยให้ฐาน เศรษฐกิจขึ้นอยู่กับพืชเพียงไม่กี่ชนิด แต่การจะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มอยู่ในความต้องการของตลาดและมีความเหมาะสมต่อสมรรถนะที่ดินพอสมควร นอกจากนั้นควรมีมาตรการที่ เกษตรกรจะสามารถลดต้นทุนการผลิตและช่วยเหลือตนเองได้โดยยึดหลักการ "การจัดไร่นาด้อย่าง" หมายถึง ให้มีการหมุนเวียนสิ่ง เหลือใช้ที่เป็นอินทรีย์วัตถุตลอดปี และตลอดไป เช่น ปลูกข้าว นำเมล็ดข้าวมาเลี้ยงสัตว์ เมื่อสัตว์กิน เป็นอาหารถ่ายมูลออกมา นำไปทำเป็นปุ๋ยคอกใส่กับดินข้าวอีก เป็นต้น

การให้กรรมสิทธิในที่ดินของ เกษตรกรจะ เป็นมาตรการ เบื้องต้นที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๆ ให้ลุล่วง โดยสรุปแล้วปัญหาดังกล่าว ๆ ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะมาจากลักษณะการใช้ที่ดิน ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของระบบ เศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรงทั้งหมด เช่นกัน

ข้อ เสนอแนะ

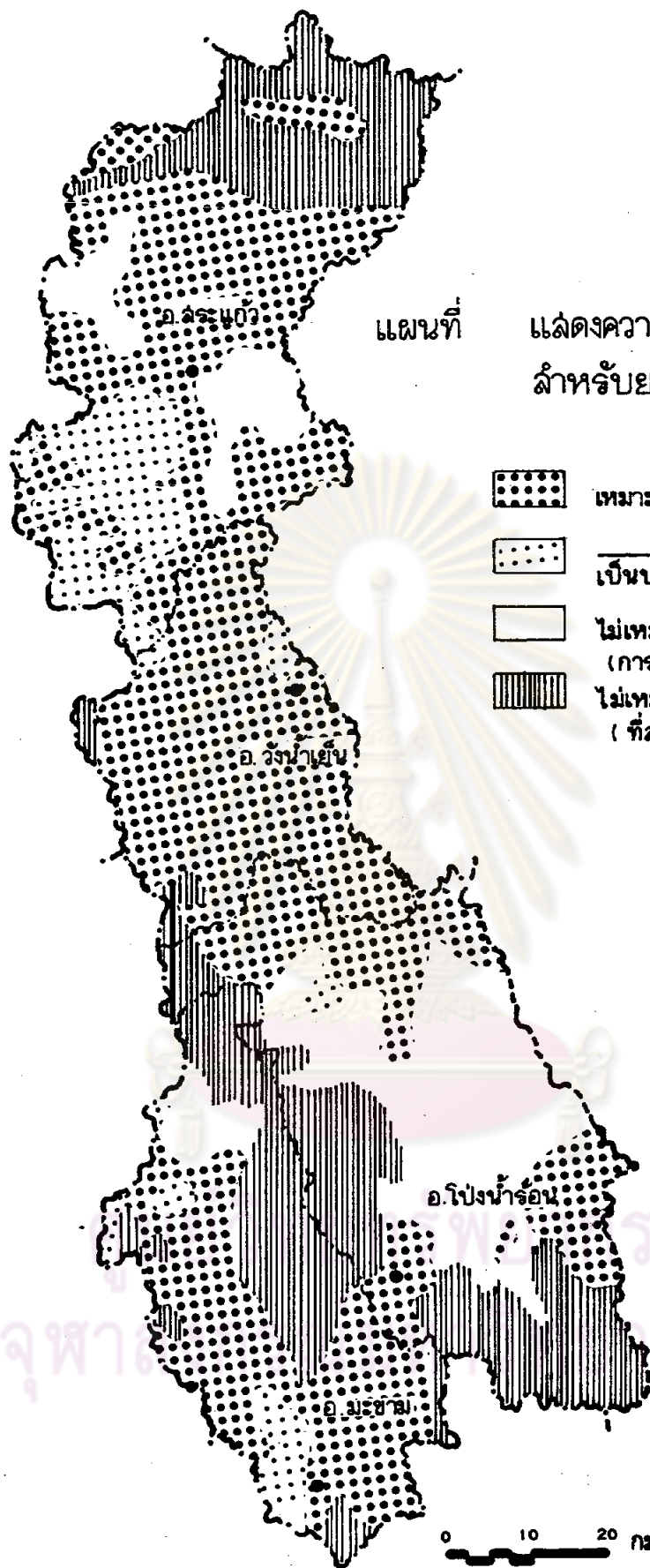
แม้ว่าปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงระบบชุมชน แต่ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวก็สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยมาตรการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามพื้นที่อำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วนี้ ก็ยังมีแนวทางที่จะพัฒนาเพื่อที่จะสร้างความเจริญในอนาคต ทั้งในด้านการใช้ที่ดินและระบบชุมชน

1. การใช้ที่ดิน

พื้นที่สองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ซึ่งมีการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาและพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าวโพด มันสำปะหลัง และฝ้าย แต่จากการสำรวจของกองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน ปรากฏว่ามีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับปลูกยางพาราประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ (แผนที่ 42) ในจำนวนนี้อำเภอวังน้ำเย็นจะมีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับปลูกยางพารามากที่สุดคือ 870.82 ตารางกิโลเมตรหรือเท่ากับร้อยละ 91.09 ของพื้นที่อำเภอ อำเภอสระแก้ว 867.87 ตารางกิโลเมตร (45.92%) อำเภอโป่งน้ำร้อน 587.24 ตารางกิโลเมตร (33.31%) และอำเภอมะขาม 487.89 ตารางกิโลเมตร (40.16%) (ตารางที่ 6.1)

ข้อ เปรียบเทียบการปลูกพืชไร่กับการปลูกยางพารา

- 1) พืชไร่ให้ผลตอบแทนเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่ายางพารา เนื่องจากพืชไร่มีวงจรชีวิตสั้นสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ภายในเวลาปีเดียว แต่ยางพาราใช้เวลาประมาณ 5-6 ปี จึงจะเริ่มให้ผลผลิตและมีวงจรชีวิตยาวประมาณ 27 ปี
- 2) พืชไร่มีอัตราเสี่ยงสูงกว่าเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ เช่น ภาวะฝนแล้ง ศัตรูพืชระบาด
- 3) พืชไร่จะมีราคาเปลี่ยนแปลงรวดเร็วตามฤดูกาลและภาวะตลาด (ตารางที่ 6.2) นอกจากนั้นผลผลิตของพืชไร่เกษตรกรไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน ส่วนยางพารานั้นราคาขายจะเคลื่อนไหวน้อยกำไรสุทธิที่เกษตรกรได้รับค่อนข้างสม่ำเสมอ (ตารางที่ 6.3) และผลผลิตสามารถเก็บไว้ได้นานในกรณีที่ราคาขายตกต่ำ แต่ผลตอบแทนของพืชไร่โดยเฉลี่ยมักจะสูงกว่ายางพารา

แผนที่ แสดงความเหมาะสมของที่ดิน -
สำหรับยางพารา

- เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา
- เป็นบางส่วน
- ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา (การระบายน้ำเร็ว)
- ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา (ที่ลาดชันมาก)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 10 20 กม.

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตารางที่ 6.1 แสดงพื้นที่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา

ลักษณะพื้นที่	จำนวนพื้นที่ (ตร.กม.)									
	อ.มะขาม		อ.โป่งน้ำร้อน		อ.วังน้ำเย็น		อ.สระแก้ว		รวม 4 อำเภอ	
	ตร.กม.	ร้อยละ	ตร.กม.	ร้อยละ	ตร.กม.	ร้อยละ	ตร.กม.	ร้อยละ	ตร.กม.	ร้อยละ
1. เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา	487.89	40.15	587.24	33.31	870.82	91.09	867.87	45.92	2,813.82	48.31
2. เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา เป็นบางส่วน (บางแห่งดินดิน มีเศษหิน, ลูกรังปน)	121.88	10.03	18.01	1.02	34.63	3.62	360.10	19.05	534.62	9.18
3. ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา (ดินมีการระบายน้ำเลว)	104.56	8.61	509.92	28.92	-	-	236.14	12.50	850.62	14.61
4. ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา (เป็นที่ลาดชันมาก)	500.67	41.21	647.83	36.75	50.55	5.29	425.89	22.53	1,624.94	27.90
พื้นที่รวม	1,215.00	100.00	1,763.00	100.00	956.00	100.00	1,893.00	100.00	5,824.00	100.00

ที่มา : แผนที่ 43

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.2 แสดงต้นทุนการผลิตและราคาขายพืชไร่ (ไร่/บาท) ตามราคาที่เหมาะสมที่เกษตรกรขายได้
(Farm Price)

ตัวแปร	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2522-2527
1. ข้าวโพด (ไร่/บาท)							
ต้นทุนการผลิต	482	524	585	608	730	765	616
ราคาขาย	816	984	892	836	1,076	944	924
ผลกำไร	334	460	307	228	346	178	308
2. ฝ้าย (ไร่/บาท)							
ต้นทุนการผลิต	1,272	1,592	1,962	1,905	1,889	2,025	1,774
ราคาขาย	1,616	1,544	1,724	1,664	2,198	2,372	1,853
ผลกำไร	344	-48	-238	-240	309	347	79
3. มันสำปะหลัง (ไร่/บาท)							
ต้นทุนการผลิต	673	711	939	967	1,026	1,068	897
ราคาขาย	1,628	1,650	1,188	1,276	1,694	1,276	1,452
ผลกำไร	955	939	249	309	668	208	555

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

หมายเหตุ : ข้าวโพดและฝ้ายคิดผลผลิตต่อไร่จาก อ.วังน้ำเย็น และมันสำปะหลังคิดจาก อ.สระแก้ว

ตารางที่ 6.3 แสดงต้นทุนการผลิตและราคาขายยางพารา (Farm Price)

ตัวแปร	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2517-2527
<u>ยางพารา</u> (กก./บาท)												
ต้นทุนการผลิต	7.79	7.69	10.44	10.58	12.46	16.89	16.35	13.40	12.42	16.08	14.66	12.61
ราคาขาย	9.61	8.50	11.02	11.70	13.77	18.22	18.58	14.79	13.33	17.24	16.13	13.90
ผลกำไร	1.82	0.81	0.58	1.12	1.31	1.33	2.23	1.39	0.91	1.16	1.47	1.29
<u>ยางพารา</u> (ไร่/บาท)												
ต้นทุนการผลิต	934	922	1,252	1,269	1,495	2,026	1,962	1,608	1,490	1,929	1,759	1,513
ราคาขาย	1,153	1,020	1,322	1,404	1,652	2,186	2,229	1,774	1,599	2,068	1,935	1,667
ผลกำไร	219	98	70	135	157	160	267	166	109	139	176	154

ที่มา : สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร

หมายเหตุ : คิดผลผลิต 120 กก./ไร่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4) การปลูกพืชไร่ทำให้มีโอกาสสูญเสียอินทรีย์วัตถุในดิน (Organic Matter) มากกว่าการปลูกยางพารา ทั้งนี้เพราะการปลูกพืชไร่ทำให้เกิดการสูญเสียหน้าดิน (Soil-Loss Equation) จากการชะล้างพังทลายของดิน¹ (Soil Erosion) มีสูง ถ้าดินเสื่อมโทรมมากการปล่อยทิ้งให้กร้างว่างเปล่าทำให้เกิดวัชพืช ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดไฟไหม้ป่าได้ง่าย ระบบนิเวศน์วิทยาถูกทำลายง่าย ตรงกันข้ามกับยางพาราซึ่งมีความชื้นในดินสูง เนื่องจากหน้าดินถูกปกคลุมตลอด เวลาการสูญเสียอินทรีย์วัตถุในดินจะน้อยกว่าพืชไร่รวมทั้งมีระบบนิเวศน์วิทยาที่ดีกว่า เนื่องจากการชะล้างพังทลายของดินมีน้อย (ตารางที่ 6.4)

ความเหมาะสมของการปลูกยางพาราหรือพืชไร่และนาของพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ ภาวะการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับราคาผลผลิตของพืชไร่และข้าว กับปัจจัยเกี่ยวกับสมรรถนะของดินคือดินนั้นจะยังมีความอุดมสมบูรณ์คือมีอินทรีย์วัตถุในดินมากน้อยแค่ไหน ถ้าอินทรีย์ในดินยังมีสูงมาก (ในพื้นที่ซึ่งเป็นป่าเปิดใหม่) การลงทุนเกี่ยวกับการบำรุงดิน เช่น ปุ๋ยจะน้อยหรือไม่ใช้เลย ผลผลิตต่อไร่ที่ได้รับจะสูงแรงจูงใจของเกษตรกรที่จะเลือกปลูกพืชไร่และข้าวจะสูงกว่า เนื่องจากได้รับผลตอบแทนเชิง เศรษฐกิจสูงกว่าและรวดเร็วกว่าการปลูกยางพารา ในกรณีเช่นนี้ได้แก่พื้นที่ป่าซึ่งเปิดใหม่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอวังน้ำเย็นและอำเภอโป่งน้ำร้อน แต่ในพื้นที่ซึ่งเปิดจากพื้นที่ป่าและใช้เป็นที่นา และปลูกพืชไร่มา เป็นเวลานานติดต่อกัน อินทรีย์วัตถุในดินจะลดลงถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ ผลผลิตต่อไร่ของพืชไร่หรือข้าวจะลดต่ำลง แต่ถ้าต้องการให้ผลผลิตคงที่หรือเพิ่มขึ้นจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการบำรุงดินซึ่งอาจจะไม่คุ้มทุน ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการใช้ที่ดินต่ำลงในกรณีเช่นนี้การ เปลี่ยนมาปลูกยางพาราแทนจะทำให้ได้รับผลตอบแทนเชิง เศรษฐกิจมากกว่ารวมทั้งยังช่วยปรับปรุงระบบนิเวศน์วิทยาให้ดีขึ้นด้วย แม้ว่าการปลูกยางพาราจะใช้เวลาประมาณ 5-6 จึงจะให้ผลผลิต (กรี๊ดได้) แต่ในระยะ 3 ปีแรกตั้งแต่เริ่ม ต้นปลูกนั้นชาวนวนยางพาราสามารถหารายได้จากพื้นที่ว่างเปล่าโดยปลูกพืชแซมระหว่างแถว

¹ Santhad Rojanasoonthon, Morphology and Genesis of Grey Podzolic Soil in Thailand (A thesis submitted to Oregon State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, 1972).

ยางพารา พืชแซมที่นิยมปลูกได้แก่ ข้าวไร่ ถั่วเหลือง ข้าวโพด แดงโม ถั่วลิสง สับปะรด¹ ในกรณีหลังนี้ควรนำมาใช้พื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการปลูกยางพาราในพื้นที่อำเภอสระแก้ว เนื่องจากอำเภอสระแก้วมีผลผลิตต่อไร่ของนาข้าวและพืชไร่ต่าง ๆ ต่ำกว่าอำเภออื่น ๆ (ตารางที่ 6.5) และส่วนใหญ่อยู่ในระยะที่การลงทุนต่อไร่ไม่คุ้มทุน ส่วนพื้นที่อำเภอมะขามนั้นพื้นที่ซึ่งเหมาะสำหรับปลูกยางพาราในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่มีการใช้ที่ดินเป็นสวนผลไม้ผสมคือ เงาะ ทุเรียน มังคุด ลางสาด ส้ม ผลไม้เหล่านี้ยังเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจที่ได้รับจะสูงกว่ายางพาราแต่จะต้องแก้ไขปัญหา 2 กรณีคือ การรักษาคุณภาพของผลไม้ให้มีมาตรฐานสม่ำเสมอ และการแก้ปัญหาเรื่องราคาตกต่ำในช่วงฤดูที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมาก ๆ พร้อมกัน เช่น การระบายเงาะให้แก่โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง การจัดหาตลาดรองรับทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ²

2. ระบบชุมชน

ถนนสายจันทบุรี เป็นถนนที่เชื่อมโยงการติดต่อระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง เป็นสำคัญโดยพิจารณาได้จาก เส้นทางรถโดยสารระหว่างจังหวัดและปริมาณการจราจรกับการย้ายถิ่นของประชากรซึ่งจะมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดชุมชนขึ้นใหม่ตั้งแต่ขนาดเล็กที่สุดคือหมู่บ้านจนกระทั่งถึงตำบล กิ่งอำเภอและอำเภอตามลำดับ โดยเฉพาะการจัดตั้งกิ่งอำเภอวังน้ำเย็น ส่วนรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้เกิดการจัดตั้งขึ้นใหม่ 2 สุขาภิบาลคือ สุขาภิบาลทรายขาว และสุขาภิบาลวังน้ำเย็น และชุมชนที่อยู่ในข่ายที่สามารถจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลอีก 2 ชุมชนคือ ชุมชนบ้านวังสมบูรณ์ และชุมชนบ้านเขาฉกรรจ์ แต่บริเวณชุมชนหนาแน่นที่มีอยู่ก่อนการสร้างถนนได้แก่ สุขาภิบาลมะขาม และสุขาภิบาลโป่งน้ำร้อน จะมีความเจริญเติบโตของชุมชนน้อยกว่าชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ยกเว้น เฉพาะสุขาภิบาลสระแก้วซึ่งมีข้อได้เปรียบจากการที่ตั้งของชุมชน เป็นจุดตัดของทางหลวงแผ่นดินสองสาย ทำให้เป็นจุดแวะพักการเดินทางที่สำคัญระหว่างจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง สุขาภิบาลสระแก้วจึงเป็นเพียงชุมชนเดียวที่เกิดขึ้นก่อนการสร้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้วซึ่งได้

¹ เอกสารแนะนำที่ 9 "การปกครอง" กรมส่งเสริมการเกษตร.

² รายงานเรื่อง "ภาวะตลาดผลไม้จังหวัดจันทบุรี" สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี.

รับผลกระทบจากการสร้างถนนทำให้ชุมชนเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีความเป็นศูนย์กลางขนาดใหญ่และมีความเป็นเมืองสูงกว่าชุมชนอื่น ๆ บนเส้นทางเดียวกัน ขณะเดียวกันอำเภอสระแก้วจัดเป็นอำเภอชั้นที่ 1 ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดมีจำนวนประชากรและความหนาแน่นประชากรมากที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจังหวัดขนาดใหญ่มีพื้นที่ทั้งจังหวัด 12,194.959 ตร.กม. ซึ่งมากกว่าพื้นที่รวมของจังหวัดภาคกลางที่อยู่ใกล้เคียงรวมกันถึง 5 จังหวัดคือ

1) จังหวัดนครนายก	1,879.290	ตร.กม.
2) จังหวัดสระบุรี	3,818.498	"
3) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	2,473.564	"
4) จังหวัดอ่างทอง	981.102	"
5) จังหวัดสิงห์บุรี	841.100	"
รวมพื้นที่ 5 จังหวัด	9,993.554	ตร.กม.

จังหวัดปราจีนบุรีจึงมีขนาดใหญ่เกินไป และมีลักษณะภูมิประเทศเป็นทางยาวจากด้านตะวันตกไปด้านตะวันออกมาก โดยมีอำเภอต่าง ๆ ตั้งอยู่เรียงรายสองข้างทางรถไฟสายตะวันออกและทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 33 (ถนนสุวรรณศร) สำหรับที่ตั้งศาลากลางจังหวัดปราจีนบุรีตั้งอยู่ชิดด้านตะวันตกสุดโดยอยู่ห่างจากจังหวัดนครนายกเพียง 22 กิโลเมตรเท่านั้น และอยู่ห่างจากพรมแดนซึ่งติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยโดยระยะทางที่ไกลที่สุด 156 กิโลเมตร โดยมีพรมแดนยาวตลอดแนวตั้งแต่อำเภอดาพระยา อำเภออรัญประเทศ และกิ่งอำเภอคลองหาดรวมกันทั้งสิ้น 170 กิโลเมตร ทำให้การบริหารราชการของจังหวัดมีเขตอิทธิพลครอบคลุมไม่ทั่วถึงทุกอำเภอ จากการศึกษาของวิภา พูนเพียร อำเภอที่มีพื้นที่อยู่ในเขตอิทธิพลของจังหวัดได้แก่ อำเภอเมืองปราจีนบุรี อำเภอบ้านสร้าง อำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอโคกปีบ อำเภอประจันตคาม และอำเภอนาดี อำเภอส่วนที่เหลือซึ่งอยู่นอกเขตอิทธิพลของจังหวัดได้แก่ อำเภอสระแก้ว อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอวัฒนานคร อำเภออรัญประเทศ อำเภอดาพระยา และกิ่งอำเภอคลองหาด¹ อำเภอซึ่งตั้งอยู่นอกเขตอิทธิพลของจังหวัดนี้จะตั้งอยู่ห่างจากศาลากลาง

¹ ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอโดยแยกจาก อ.วัฒนานคร เมื่อ 15 มกราคม 2528.

อ.ปากพลี

อ. ครบุรี

อ.ละหานทราย

ไปจนครนายก

กิ่งอ.นาดี

อ.เมืองฯ

อ.ประจันตคาม

อ.บ้านฉาง

อ.ศรีมหาโพธิ์

อ.กบินทร์บุรี

อ. โคกปีน

อ. ละครแก้ว

อ. ดาพระยา

อ.วัดนางนคร

บริเวณสถานี
ที่ก่อสร้างสถานี
ราชการจังหวัดละครแก้ว

อ. อรัญประเทศ

อ.พนมดงรัก

กัมพูชาประชาธิปไตย

แผนที่ 43 แสดงพื้นที่โครงการจัดตั้งจังหวัดละครแก้ว

- +--- เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- == ทางหลวง
- ++++ ทางรถไฟ
- ==== พื้นที่โครงการ ฯ

0 5 10 15 20 กม.

จังหวัดปราจีนบุรีตามระยะทางถนนมากกว่า 100 กิโลเมตร อำเภอเหล่านี้จะตั้งอยู่ใกล้แนว
พรมแดนคือ อำเภอตาพระยาจะตั้งอยู่ใกล้แนวพรมแดนมากที่สุดโดยอยู่ห่างจากพรมแดนตามระยะ
ทางสั้นที่สุดประมาณ 4 กิโลเมตร รองลงมาได้แก่ อำเภออรัญประเทศ (6 กม.) กิ่งอำเภอ
คลองหาด (9 กม.) อำเภอวังน้ำเย็น (17 กม.) อำเภอวัฒนานคร (18 กม.) และอำเภอ
สระแก้ว (41 กม.)

ความเหมาะสมของอำเภอสระแก้วซึ่งมีที่ตั้งอำนวยความสะดวกทางการคมนาคม
ขนส่งทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ อยู่ห่างไกลจากแนวพรมแดนมากกว่าอำเภออื่น ๆ ซึ่งอยู่นอก
เขตอิทธิพลของจังหวัดปราจีนบุรี เป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีประชากรมากที่สุดในจังหวัด
ปราจีนบุรี ด้านท้องถิ่นสุขาภิบาลสระแก้วมีความเจริญทาง เศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างสูง มี
สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ พร้อมเพรียงและมีรายได้ของสุขาภิบาลสูงพอที่จะขอจัด
ตั้งเป็นเทศบาลได้แล้ว ดังนั้น เพื่อประสิทธิภาพและความเหมาะสมของการบริหารราชการจังหวัด
ปราจีนบุรีทั้งในด้านการให้บริการต่าง ๆ ของรัฐและความมั่นคงปลอดภัย เกี่ยวกับสถานการณ์
บริเวณชายแดน เป็นการสมควรที่จะจัดตั้งจังหวัดสระแก้วขึ้นโดยรวมเอาอำเภอต่าง ๆ ซึ่งอยู่
นอกเขตอิทธิพลของจังหวัดปราจีนบุรีเข้าด้วยกัน และจังหวัดสระแก้วซึ่งควรจะจัดตั้งขึ้นใหม่นี้มี
คุณสมบัติครบทุกประการตามหลักเกณฑ์การขอจัดตั้งจังหวัดใหม่¹ (ตารางที่ 10 ภาคผนวก)

ความเป็นไปได้ของการจัดตั้งจังหวัดสระแก้วนั้น นอกจากจะสร้างความเจริญเติบโต
ให้แก่สุขาภิบาลสระแก้วและอำเภอสระแก้ว ซึ่งจะ เป็นศูนย์กลางของการบริหาร ซึ่งมีผลกระทบ
โดยตรงต่อการขยายตัวของชุมชนใน เขตสุขาภิบาลสระแก้วและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งส่งผลต่อการ
ขยายตัวทาง เศรษฐกิจพื้นที่อำเภอสระแก้วและบริเวณใกล้เคียง นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความ
เจริญให้แก่อำเภอต่าง ๆ ซึ่งมีที่ตั้งอำเภออยู่นอกเขตอิทธิพลของจังหวัดปราจีนบุรี ทำให้เกิดความ
สะดวกและประหยัดในการเดินทางมาใช้บริการ

¹ บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติจังหวัดสระแก้ว เสนอโดย
นายสลับ นาคะเสถียร สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดปราจีนบุรี, 2528.

การจัดตั้งจังหวัดสระแก้วจะเกิดผลดีโดยตรง โดยตรงต่อระบบชุมชนบริเวณ
อำเภอสองข้างถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ตั้งแต่อำเภอวังน้ำเย็นขึ้นไป เนื่องจากสามารถ
เดินทางไปใช้ศูนย์กลางขนาดใหญ่ได้สะดวกยิ่งขึ้น ผลกระทบต่อถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว
เองนั้นมีแนวโน้มของปริมาณจราจรเพิ่มขึ้นจากสภาพปัจจุบันตลอดทั้งสาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย